

UZŅĒMĒJDARBĪBA

Ieva Azanda, zvērinātu advokātu biroja «Liepa, Skopiņa/BORENIUS» partnere

Vai jaunie grozījumi Konkurences likumā rada apstākļus konkurencei, izaugsmei un attīstībai?

Kopš 2008. gada pavasara Konkurences likums ir grozīts trīs reizes. Salīdzinājumam – laika posmā no likuma stāšanās spēkā 2002. gadā līdz 2008. gadam, tātad sešu gadu periodā, Konkurences likumā grozījumi tika izdarīti tikai vienu reizi – 2004. gadā. Loģiski rodas jautājums, kādus robus likumdošanā šie pēdējā laika daudzie grozījumi ir centušies labot un kādas tieši izmaiņas praksē ir notikušas.

Regulē mazumtirdzniecības tirgu

Vērtējot grozījumus secīgi, tos iespējams iedalīt vairākās grupās. Tas ir, grozījumi, kas izdarīti ar mērķi regulēt mazumtirdzniecības tirgu. Grozījumi, kas risina problemātiskos jautājumus saistībā ar Konkurences padomes administratīvo kapacitāti un iespējamo pienākumu izmeklēt lietas, kurām nav būtiskas ietekmes uz tirgu kopumā. Daļēji saistībā ar administratīvās kapacitātes uzlabošanu, daļēji saistībā arī ar regulējuma maiņas nepieciešamību – grozījumi, kas attiecas uz tirgus dalībnieku apvienošanās izvērtēšanu. Apskatot šīs grozījumu grupas plašāk, atklājas šāda kopaina.

2008. gada pavasarī pēc vairāku gadu ilgušas diskusijas par tik triviāliem, bet tajā pašā laikā neizbēgamajiem jautājumiem par to, vai nepieciešams atsevišķs instruments pircēja tirgus varas kontrolē, vai šo instrumentu nav iespējams rast jau spēkā esošajās Konkurences likuma normās un, protams, kā tieši šādu instrumentu varētu formulēt un konkretizēt, Konkurences likumā tika iestrādāts regulējums, kas attiecas uz mazumtirdzniecības uzņēmumiem. Precīzāk, tiesiskais regulējums, kas definē tirgus dalībniekus, kas atrodas «dominējošā stāvoklī mazumtirdzniecībā», kā arī uzskaitījums darbībām, kuras uzskatāmas par do-

minējošā stāvokļa mazumtirdzniecībā ļaunprātīgu izmantošanu. Tātad pēc būtības Konkurences likumā tika ietverts saraksts ar noteiktām darbībām, kuras aizliegts veikt tirgus dalībniekiem, kas darbojas mazumtirdzniecības sektorā un atrodas dominējošā stāvoklī konkrētā mazumtirdzniecības tirgū. Regulējums attiecināms uz pircēja (mazumtirgotāja) un piegādātāju slēgtajiem līgumiem un aizliedz mazumtirgotājiem šo līgumu ietvaros «uzspiest» piegādātājiem noteikta veida līgumu noteikumus.

Dominējošā stāvokļa mazumtirdzniecībā kontrole

Līdzīgi kā ASV un Apvienotajā Karalistē šobrīd piedāvātajos jaunajos «pēckrīzes» finanšu tirgus regulējošajos noteikumos, arī Latvijas Konkurences likuma normas par mazumtirdzniecības uzņēmumu kontroli tika izstrādātas, izdarot *ex post* vērtējumu. Tas ir, izskatot mazumtirdzniecības sektorā noslēgtos līgumus ar piegādātājiem un identificējot tajos normas, kas uzskatāmas par piegādātāju stāvokli pasliktinošām.

Turpinot iespējamo analogiju ar finanšu tirgus regulējumu, viennozīmīgi kādā brīdī nāksies atbildēt uz jautājumu, cik vispār regulējošas normas, kas izveidotas, pamatojoties uz vēsturiski radušos problēmu tirgū, nevis modulējot nākotnes situāciju, var kalpot par risinājumu konkrētajai problēmai. Finanšu un kapitāla tirgi, kā arī banku sektors pārsvarā ir pierādījis pretējo, darbojoties kā mitoloģisks tēls, kura vienai galvai uzliekot iemauktus blakus radīsies otra tikpat aktīva vai arī, pateicoties salīdzinošajai jaunībai, vēl ātrāka un spēcīgāka. Tomēr, pārtraucot šo ekskursu regulējuma pamatojuma labirintos un atgriežoties pie dominējošā stāvokļa mazumtirdzniecībā kontroles, no praktiskā viedokļa papildus vēl jānorāda sekojošais.

Minētās normas ir spēkā kopš 2008. gada 1. oktobra. Spriežot pēc publiski pieejamās informācijas, Konkurences padome vai nu ir uzsākusi izmeklēšanas lietas, vai arī pastiprinātu tirgus uzraudzību saistībā ar lielākajiem mazumtirdzniecības uzņēmumiem, kas darbojas Latvijā. Līdz ar to skaidrojošu lēmumu par attiecīgo noteikumu piemērošanu šobrīd nav un, ņemot vērā to, ka konkrēta izmeklēšana, ja arī ierosināta, var tikt veikta vairāku gadu garumā, tik drīz arī nebūs. Toties ir Konkurences padomes 2008. gada augusta vadlīnijas par konkrēto normu piemērošanu. Tās viennozīmīgi ir pirmais avots, kur rast skaidrojumu par Konkurences padomes viedokli saistībā ar to, kā definējams un konstatējams dominējošais stāvoklis mazumtirdzniecībā un kā izprotami Konkurences likumā ietvertie ierobežojumi, kas attiecas uz mazumtirdzniecībā dominējošiem uzņēmumiem. No tiesību normu piemērošanas viedokļa, protams, jānorāda, ka vadlīnijas ir tikai un vienīgi neoficiāls viedoklis, kuram nav lēmuma spēka un kas kalpo tikai kā palīgīdzeklis normu izpratnes radīšanai. Tomēr jāņem vērā, ka šī gada vasaras grozījumi Konkurences likumā, kas stāsies spēkā 2009. gada 1. septembrī, faktiski papildina divas

Konkurences likuma normas ar vadlīnijās ietvertajiem skaidrojumiem. Šie papildinājumi attiecas uz noteikumiem par samaksu par preču izvietojumu mazumtirdzniecības vietās, kā arī uz noteikumiem par norēķinu termiņiem par pārtikas precēm. Tātad neliela daļa no Konkurences padomes vadlīnijām nu ir kļuvusi arī par likuma tekstu. Interesanti, ka 2009. gada vasarā piedāvātie grozījumi Konkurences likumā sākotnēji paredzēja kā vienu no iespējamajiem mazumtirdzniecības uzņēmumu pārkāpumiem noteikt arī «netaisnīgu pārdošanas cenu noteikšanu vai piemērošanu mazumtirdzniecībā». Tomēr šī redakcija tika no likuma grozījumiem svītrotā. Vērtējot notikumu attīstību saistībā ar dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas kontroli, jāsecina, ka likuma redakcija tiek pakārtota konkrētā brīža vai pirms kāda laika konstatētajiem problemātiskākajiem aspektiem un diez vai kardināli mainīs situāciju mazumtirdzniecības segmentā.

Konkurences padome kontrolē uzņēmumu apvienošanas

Kā jau minēts, pēdējo divu gadu laikā izdarītie grozījumi Konkurences likumā veikti arī ar mērķi risināt jautājumus saistībā ar Konkurences padomes administratīvo kapacitāti. Pirmkārt, kopš 2009. gada 1. janvāra Konkurences padomei vairs nav jāskata lietas par negodīgu konkurenci. Šos Konkurences likuma noteikumus šobrīd var piemērot tiesa. Interesanti ir tas, ka šīs normas no Konkurences likuma svītrotas tieši momentā, kad varētu būt palielinājies attiecīgo lietu skaits, tirgus dalībniekiem pēc iespējas vairāk cenšoties aizsargāt savas preču zīmes, komercnoslēpumus un arī cīnīties pret nelobajiem darbiniekiem un bijušajiem sadarbības partneriem. Stratēģiski vērtējot Konkurences padomes uzdevumus, negodīgas konkurences lietas tiešām iederas tiesu jurisdikcijā. Otrs risinājums Konkurences padomes administratīvās kapacitātes jautājumiem

saistīts ar apvienošanas kontroles jautājumiem.

2008. gada martā no apvienošanas kontroles kritēriju saraksta tika svītrotā 40% tirgus daļa, nosakot, ka tirgus dalībniekiem ir pienākums iesniegt ziņojumu par apvienošanu tikai, ja to kopējais apgrozījums iepriekšējā finanšu gadā Latvijas teritorijā pārsniedz 25 miljonus latu. Savukārt ar 2009. gada 1. janvāri tika noteikts, ka apvienošanās ziņojumu nav pienākums iesniegt, ja viena no diviem apvienošanās dalībniekiem apgrozījums iepriekšējā finanšu gadā nepārsniedz 1,5 miljonus latu. Savukārt ar 2009. gada 1. septembri spēkā atkal būs norma, kas noteiks, ka ziņojums iesniedzams, ja apvienošanā iesaistīto tirgus dalībnieku kopējā tirgus daļa konkrētajā tirgū pārsniedz 40%. Tātad pēc būtības viena gada laikā no likuma ir svītrotā un tad atkal tajā ietverta viena un tā pati norma. Jāpiebilst, ka šī brīža likuma redakcija paredz uz 40% tirgus daļas kritēriju arī attiecināt uzņēmumu par apgrozījumu 1,5 miljonu latu apmērā. Tātad ziņojums nebūs jāiesniedz gadījumā, ja tirgus dalībnieku kopējā tirgus daļa konkrētajā tirgū pārsniedz 40%, bet viena no diviem apvienošanās dalībniekiem apgrozījums iepriekšējā finanšu gadā nebūs pārsniedzis 1,5 miljonus latu. Kā jau minēts, pamatojums šo normu svītrošanai no Konkurences likuma, kā arī 1,5 miljonu latu sliekšņa ietveršana Konkurences likumā bija nepieciešamība risināt problēmu ar lielo skaitu apvienošanās lietu, kas bija jāizskata Konkurences padomei. Atkal jau zīmīgi, ka grozījumi likumā saistībā ar šiem jautājumiem tika izdarīti 2008. gadā. Tātad laikā, kad apvienošanās darījumu skaits, salīdzinot ar 2006. un 2007. gadu, samazinājies praktiski līdz nullei. Savukārt 2009. gadā likuma grozījumu anotācijā norādīts: «Tirgus dalībniekiem ir jāiesniedz ziņojums par apvienošanu tikai tad, ja apvienošanās dalībnieku kopējais apgrozījums iepriekšējā finanšu gadā Latvijas teritorijā ir bijis ne mazāks

par 25 miljoniem latu, šāda prasība neizslēdz dominējoša stāvokļa izveidošanos vai nostiprināšanos Latvijas tautsaimniecības nozarēs, kurās sastopami mazi apgrozījumi. Līdz ar to ir nepieciešams noteikt, ka ziņojums jāiesniedz arī, ja apvienošanā iesaistīto tirgus dalībnieku kopējā tirgus daļa konkrētajā tirgū pārsniedz 40%.» Šeit rodas vairāki jautājumi: pirmkārt, ja grozījumu mērķis ir kontrolēt apvienošanās darījumus tautsaimniecības nozarēs, kur sastopami mazi apgrozījumi, vai nav jādomā par mazākiem apgrozījuma sliekšņiem apvienošanās kontrolē – līdzīgi kā tas ir darīts pārējās Baltijas valstīs? Otrkārt, atkal ir jāatgriežas pie vecās praktiskās problēmas saistībā ar konkrēto tirgu definēšanu. Konkrētā tirgus definēšana un tirgus daļu noteikšana viennozīmīgi no katra iesaistītā uzņēmuma prasa papildu administratīvos resursus un kaut kādā mērā rada arī papildu izdevumus, salīdzinot ar vienkāršu iepriekšējā gada pārskata atvēršanu, lai aptuveni pārrēķinātu neto apgrozījumu un varētu konstatēt, vai par apvienošanos ir vai nav nepieciešams iesniegt ziņojumu Konkurences padomei. Un visbeidzot – apvienošanās kontrole viennozīmīgi ir viens no instrumentiem, ko esam pārņēmuši no Eiropas Savienībā piedāvātajām tirgu regulējošām normām. Neapstrīdot nepieciešamību iet kopsolī ar vairāk attīstītajām vecās Eiropas valstīm, tomēr varbūt ir jāapsver praktiska rakstura jautājums par to, cik vispār apvienošanās kontrole kalpo kā instruments brīvas konkurences aizsardzībai salīdzinājumā ar to, kāds resurss tiek patērēts ziņojumu gatavošanā, izvērtēšanā un gala lēmumu sastādīšanā.

Viens no risinājumiem šajos jautājumos varētu būt atteikšanās no administratīvajā procesā arvien biežāk vērojamās tendences par katru jautājumu sastādīt administratīvo aktu, kas noteikti ir samērojams ar anglosakšu valstu juristu radītajiem līgumiem, detaļās aprakstot un analizējot katru jautājumu. Daudzkārt lietderīgāk apvienošanās lietās būtu izsniegt tirgus dalībniekiem saīsinātas atbildes ar norādi, ka Konkurences padomei nav iebildumu par konkrēto apvienošanos. Minētajam risinājumam par labu liecina arī tas, ka apvienošanās lietās lēmumi tiek pieņemti visvairāk, bet statistiski apstrīdēti vismazāk. Līdz ar to nepastāv nepieciešamība vērtēt konkrēto situāciju. Minētais, protams, nav attiecināms uz apvienošanās lietām, kurās Konkurences padome tirgus dalībnieku apvienošanos aizliedz vai atļauj ar noteiktiem nosacījumiem. Šādās lietās iesaistītie tirgus dalībnieki varētu vēlēties saņemt attiecīgo lēmumu izvērtējumu administratīvajā tiesā.

Nobeigumā jāatzīmē, ka dažāda veida un pakāpes optimisti nepārtraukti mēģina atkārtot, ka krīze esot iespēju laiks. Iespēju laiks tas var būt tikai gadījumā, ja esam ar mieru kritiski paskatīties uz pēdējo piecu gadu periodu un uzdot jautājumu, cik daudz no radītā vai mainītā tiesiskā regulējuma faktiski uzlabo uzņēmējdarbības vidi un rada apstākļus konkurencei, izaugsmei un attīstībai. Visticamāk, ka nepastāv nepieciešamība koncentrēties tikai uz ražošanas attīstību, jo, būsīm godīgi, vairumam tomēr gribas dzīvot blakus plūstošai Lielupei ar zivīm, kas ar vēderu uz augšu nepeld, nevis Slokas papīrfabrikai. Tomēr arī bez ražošanas klasiskajā izpratnē pastāv pietiekami daudz uzņēmējdarbības iespēju, kuru uzsākšanu un veikšanu var attiecīgi motivēt ar labvēlīgu tiesisko regulējumu. Konkurences noteikumi ir viens no šī regulējuma stūrakmeņiem. Tiem pēc būtības vajadzētu būt vēršiem pret tiem, kas konkurenci deformē, un izturēties neitrāli pret tirgus dalībniekiem, kas darbojas efektīvi un sekmīgi. Fakts, ka likumdevējs pēdējo divu gadu laikā šos noteikumus ir grozījis vairākkārtīgi, norāda uz pietiekamu gribu veikt izmaiņas. Ideālā variantā šīm izmaiņām turpmāk vajadzētu būt pamatotām ar noteiktu prognozi attiecībā uz situāciju nākotnē un attiecīgi arī konkrēta regulējuma nepieciešamības izvērtējumu atbilstoši šai prognozei. **LE**